

1. Het wezen van de eredienst

Het wezen van de eredienst kan kort getypeerd worden met de titel van deze notitie: 'Het heilige gebeurt'.

Een eredienst is niet te vergelijken met andere samenkomsten. Zij is van een volstrekt eigen orde. Het gaat in de eredienst om de ontmoeting met en het werk van God als de Heilige. In het geschieden van het Woord, in het openleggen ervan in de Woordverkondiging en het uitspreken ervan in het leven van de hoorders, gebeurt het heilige. Het gaat hierbij om de drie-enige God die in de eredienst aanwezig is en werkt: de heilige Vader die ons Zijn liefde verklaart, de heilige Zoon in wiens leven en werk deze liefde zichtbaar is geworden, en de Heilige Geest die deze liefde verder brengt en vruchtbaar maakt.

In het gebeuren van het heilige worden heiligen geheiligd. De genade wordt uitgedeeld en de zonde wordt overwonnen. Het heilige volk van God wordt (verder) ingewijd in het geheimenis van het evangelie, gevoed en toegerust.

Het is belangrijk dat wij beseffen wat het wezen van de eredienst is. Het bijwonen ervan vraagt een houding van eerbied en diep ontzag voor de heilige God. Ook een houding van verwachting dat er iets gebeurt: dat God Zich sprekend tot ons wendt en dat we door Zijn Woord worden aangeraakt, ontroerd, blij gemaakt, bemoedigd en vervuld met de Heilige Geest. Ook dat we ontdekt worden aan onze zonden, vergeving en levensvernieuwing ontvangen en worden gecorrigeerd. En dat we Hem in gebeden en liederen aanbidden en prijzen.

Het besef dat wij in de eredienst de heilige God ontmoeten, maakt ons klein. We denken vanuit God en niet vanuit onszelf. Het gaat er niet om dat wij bevredigd worden en dat aan onze behoeften tegemoetgekomen wordt, maar dat de ontmoeting met God plaatsvindt en dat het heilige gebeurt. Hiervoor staan wij open. We zijn bereid om ons aan het heilige Woord te onderwerpen, om ons erdoor te laten gezeggen, om er dagelijkse in te wandelen. Vanuit de ontmoeting met de heilige God gaan we als gezegenden naar huis en de week in om dit Woord uit te leven en uit te dragen.

2. Liturgie

In de liturgie krijgt de eredienst vorm. Het is de bedoeling dat het wezen van de eredienst erin tot uitdrukking wordt gebracht. Het is dan ook niet onbelangrijk welke liturgische vormen gekozen worden. Ze dienen te passen bij het heilige karakter van de ontmoeting met en het werk van God als de Heilige. Een goede harmonische afstemming is nodig om hieraan geen afbreuk te doen.

Met de liturgie bevinden wij ons op het terrein van de cultuur. Door de eeuwen heen en in de vele verschillende contexten in de wereld waarin de ontmoeting met de heilige God plaatsvindt en het heilige gebeurt, is een grote verscheidenheid aan liturgische vormen ontstaan. Hierin zien we de veelkleurigheid van de wereldkerk die op het ene fundament is gebouwd: Jezus Christus.

De Bijbel is voor ons canoniek, de liturgische vormen zijn dat niet. Omdat cultuur in beweging is, is liturgie ook in beweging. Waar de cultuur wel verandert en de liturgie niet, daar ontstaat – met name bij de opgroeiende generatie – vervreemding van de eredienst en kan deze als een anachronisme ervaren worden. We zien dat op het gebied van de muziek. Het orgel dat eeuwenlang een vaste plaats in de liturgie van de westerse kerk heeft gehad, wordt door de meeste jongeren niet gewaardeerd. Omdat het orgel niet gecanoniseerd is, is het geen probleem om de keus te maken voor andere muziekinstrumenten voor de begeleiding van de samenzang van de gemeente. De bezwaren die hiertegen bestaan, zijn van socio-psychologische en niet van principiële aard. In een goed beleidsvoeringproces kunnen deze bezwaren, zo niet geheel dan toch in belangrijke mate, overwonnen worden.

Uitgaande van het heilige karakter van de eredienst dienen de liturgische vormen inhoudelijk zinnig, hoogstaand en esthetisch van goede kwaliteit te zijn. Het kan niet anders dan dat smaak hierbij een rol speelt. Dat maakt het tegelijk ook ingewikkeld. Want smaken verschillen. En de smaak van jongeren is vaak niet de smaak van ouderen, met name als het om muzikale begeleiding gaat.

Om hierin tot goede gezamenlijke keuzes te komen, is het essentieel dat wij het heilige karakter van de eredienst als uitgangspunt nemen. Dat houdt in dat wij wat de liturgie betreft niet denken in de sfeer van amusement en entertainment. In deze sfeer is persoonlijke smaak doorslaggevend voor het bezoeken van bijeenkomsten, c.q. uitvoeringen. Omdat een eredienst geen uitvoering is en niet op amusement en entertainment is gericht, is persoonlijke smaak ongeschikt. De ontmoeting met God gaat ons aller smaak te boven. Vanuit dit gegeven moeten wij elkaar kunnen vinden in een gevarieerd ingevulde liturgie waarin ruimte is voor verschillende muziekinstrumenten.

Omdat het in de eredienst gaat om de ontmoeting met God, is er per definitie sprake van participatie. Een kerkganger is geen toeschouwer maar deelnemer, participant, een innerlijk betrokkene. Participatie is altijd actief van karakter. Kerkgangers participeren door een houding van ontvangen en geven aan te nemen, door te zingen, zich te concentreren op het Woord dat verkondigd wordt, mee te bidden. Anders gezegd: door het heilige te laten gebeuren en erop te antwoorden. Als het goed is, stelt een kerkganger zich bij voorbaat open voor het gebeuren van het heilige en is hij daarmee participant.

Participatie van gemeenteleden kan ook plaatsvinden door de Schriftlezing te verzorgen, deel te nemen aan de muzikale begeleiding van de samenzang, het overbrengen van een groet van een andere gemeente, het geven van een getuigenis, het deelnemen aan het doen van voorbede en dergelijke. De verantwoordelijkheid voor het geheel van de eredienst blijft liggen bij de kerkenraad als ambtelijk college, terwijl de predikant degene is die de dienst leidt en het Woord verkondigt.

Deze visie op de eredienst houdt in dat ervan uitgegaan wordt dat de predikant geen monopoliepositie heeft en dat er ruimte is voor deelname aan de liturgie van de zijde van gemeenteleden.

3. Lofprijzing

Een element dat extra zorgvuldigheid in overweging en keuze vraagt is: lofprijzing. Erkend moet worden dat de lofprijzing geen geëigende en bewust gemarkeerde plaats heeft in de gereformeerde liturgie. Dat is ook mede de reden waarom er op veel plaatsen aparte lofprijzingsbijeenkomsten worden gehouden.

Bijbels-theologisch is het de vraag of het mogelijk is aparte lofprijzingsbijeenkomsten te hebben. Hierbij wordt immers het lofprijzingselement losgekoppeld van andere elementen die wezenlijk zijn in de relatie met God, zoals verootmoediging en schuldbelijdenis. Bovendien is in dergelijke bijeenkomsten het gevaar aanwezig dat lofprijzing versmald of zelfs uitgehold wordt tot een gevoelsmatige vertolking van wat als lofprijzing is bedoeld. Dat gevaar steekt vooral daar de kop op waar muziek een overheersende plaats heeft en gevoelens opgeroepen worden die meer emotioneel dan geestelijk van aard zijn.

Wij menen dat er naar aanleiding van bijzondere gelegenheden of gebeurtenissen wel bijzondere bijeenkomsten kunnen worden belegd om de Here met dankzegging te prijzen, maar dat in reguliere erediensten lofprijzing ingebed dient te zijn in een liturgie waarin ook andere elementen die voor deze diensten kenmerkend zijn een plaats hebben.

Het is belangrijk om te zien dat lofprijzing primair een zaak is van het hart en niet alleen iets van de vertolking van Gods lof in lied en muziek. In de Bijbel is het hart de zetel van het verstand. De Here met ons hart prijzen houdt in dat we bewust en overtuigd met toewijding aan Hem op Zijn lof gericht zijn. Niet alleen als wij zingen, maar in heel ons leven.

En als het gaat om lofprijzing in ons lied, dan is het belangrijk dat er een goede verhouding is tussen inhoud en muzikale begeleiding. Muziek heeft een emotionele kracht. Plato zei al dat muziek een grote kracht heeft om de hartstochten van de mensen in beroering te brengen. Calvijn sluit hierbij aan en schrijft dat wij ervoor op onze hoede moeten zijn dat muziek ons niet in een verkeerde richting brengt. Vandaar dat hij tegen het gebruik van muziekinstrumenten in de eredienst was. Het punt is dat wij, als wij emotioneel door muziek geraakt worden, niet moeten gaan denken dat wij een Geesteservaring hebben. Wij kunnen gevoelens in ons eigen leven verkeerd interpreteren.

In ons zingen zijn woorden belangrijker dan de melodie. Dat betekent dat muziek niet overheersend mag zijn. De melodie mag de woorden niet 'overschaduwen'.

En als het gaat om lofprijzing, dan vraagt dit element een geïntegreerde plaats in ons leven, in een dagelijks naar God toegekeerd zijn, en vervolgens een geïntegreerde plaats in ons samen-zijn als gemeente van Christus.

4. Belevingscultuur

Onze cultuur wordt vandaag wel een belevingscultuur genoemd. Mensen zijn voortdurend op zoek naar belevingen en ervaringen die hun innerlijk raken. De media spelen hierop in. Zo wordt er gesproken over emo-tv. Hierbij gaat het om programma's die emoties oproepen en die hoog scoren in de kijkcijfers.

Deze belevingscultuur is een 'feel good'-cultuur. Het gaat om positieve gevoelens. Alles moet prettig en aangenaam zijn. De behoeften moeten worden bevredigd.

De kerk kan niet concurreren met evenementen waarbij aan behoeften wordt tegemoetgekomen. Als ze dat zou proberen, dan komt ze toch in de sfeer van amusement en entertainment terecht. Dit is haar onwaardig. Zij kan dan ook geen 'tegenover' meer zijn.

In de praktijk is het echter wel zo dat de verwachtingen van veel kerkgangers in de 'feel good'-sfeer liggen. In de kerk moet je het naar je zin hebben. Je moet je prettig voelen bij het Woord dat verkondigd wordt en bij de liturgische vormgeving van de dienst. Is dat niet het geval, dan zoek je je (het?) heil ergens anders.

Nu is hiermee niet gezegd dat deze verwachtingen op zich verkeerd zijn. Het is natuurlijk fijn als je een kerkdienst positief beleeft. Maar we zouden onderscheid kunnen maken tussen lage en hoge verwachtingen. Lage verwachtingen oriënteren zich alleen aan de liturgische kant van de eredienst. Hoge verwachtingen stijgen daar bovenuit en zien uit naar het Woord van en de ontmoeting met de heilige God. Hierbij is de liturgie ondersteunend en dienend. Bij hoge verwachtingen is er niet alleen ruimte voor bevestiging maar ook voor confrontatie. Het evangelie dat verkondigd wordt is een geweldige boodschap, maar het is niet altijd een prettige boodschap. Het is niet prettig om in een spiegel te kijken en geconfronteerd te worden met je zonden en tekortkomingen. Het is niet prettig om te horen dat je zonden los moet laten. Dat je je bijvoorbeeld met je vijand moet verzoenen.

Zo kun je met een bijzonder positief gevoel maar ook met een naar gevoel de kerk uitkomen. Beide als gevolg van het gebeuren van het heilige, van het werk van de Heilige Geest.

Maar ook al moet de kerk niet concurreren met wereldse evenementen, zij kan wel positief reageren op het verlangen naar beleving. Geloven heeft alles met beleving te maken. Alleen, geestelijke beleving wordt niet opgewekt door een bepaalde sfeer of door muziek, maar door het Woord dat opengaat en het hart raakt, door het heilige dat gebeurt. De liturgie dient ook om de gelegenheid te bieden om beleving te uiten en daar vorm aan te geven. Daar kunnen (ook nieuwe) vormen voor worden gevonden die een bekleding zijn van het heilige dat gebeurt en die voortvloeien vanuit een wisselwerking tussen het Woord en de cultuur waarin wij ons bevinden.

5. Kerkelijke betrokkenheid

Kerkelijke betrokkenheid heeft alles te maken met de vraag of je als gemeentelid de gemeente op het hart draagt en je plaats in het geheel van de gemeente inneemt. Voor gemeenteleden die alleen maar zondags naar de kerk gaan, gaat op wat de socioloog G. Dekker zegt: ‘Als de geloofspraktijk zich beperkt tot deelname aan kerkdiensten, worden aan deze diensten als vanzelf onmogelijke eisen gesteld.’

Kenmerkend voor kerkelijke betrokkenheid is innerlijke hechting, die gestalte krijgt in trouw aan de gemeente, het dragen van verantwoordelijkheid en de inzet van de gaven die de Geest schenkt. En dat gaat veel verder dan de eredienst. Het begrip participatie heeft dan ook een bredere betekenis dan de deelname aan de zondagse samenkomst.

Alleen wanneer deze hechting er is, kunnen vruchtbare gesprekken gevoerd worden over gewenste of nodige veranderingen in de eredienst, omdat de betrokkenheid bij de eredienst er primair niet is op grond van de eigen behoeften en voorkeuren maar op grond van het levend lid-zijn van de gemeente als lichaam van Christus.

In dit verband is het niet eenvoudig voor kerkenraden om goed om te gaan met wensen van gemeenteleden die niet met heel hun hart bij het gemeentelven betrokken zijn en die aangeven te vertrekken naar een andere gemeente als er geen veranderingen worden doorgevoerd. De ervaring leert dat tegemoetkoming aan hun wensen niet tot hechting leidt en dat betreffende gemeenteleden vaak alsnog de keuze voor een andere gemeente maken, omdat ze innerlijk al los waren van de eigen gemeente.

Hiermee is gezegd dat veranderingen in de eredienst niet moeten worden doorgevoerd om gemeenteleden bij de kerk te bewaren, maar om twee andere redenen: 1) om, los van wensen, op een eigentijdse wijze kerk te zijn, en 2) om te voorkomen dat de komende generatie de eredienst wat vormen betreft als een niet-relevant en vreemd verschijnsel ervaart.

Ten aanzien van de eredienst bevordert het besef van de ontmoeting met God als de Heilige de hechting aan de eigen gemeente. Dit besef houdt in: de overtuiging dat het *deze* eredienst is waarin Hij ons wil ontmoeten. Dat zeggen we van de eredienst in *deze* gemeente waarin Hij woont en waartoe wij behoren. Het is *deze* gemeente waarin Hij ons een plaatsje gegeven heeft. Het is Zijn leiding geweest dat wij in *deze* gemeente zijn gedoopt of in *deze* gemeente belijdenis van het geloof hebben afgelegd en in *deze* gemeente avondmaal hebben leren vieren of ons later aan *deze* gemeente hebben verbonden. Het kan zijn dat we er allerlei manco's ervaren – onze gemeente is een onvolmaakte gemeente – maar het besef van Zijn wonen en werken in ons midden verhindert ons om de keuze voor een andere gemeente te maken. Wij zullen nooit kunnen zeggen: God woont en werkt hier wel maar door Zijn Geest leidt Hij mij naar een gemeente een aantal kilometers verderop. God werkt Zichzelf niet tegen. Wij werken Hem tegen als wij ons van Zijn aanwezigheid hier afwenden. Het kan nooit Zijn wil zijn dat wij, als Zijn gezin, uit elkaar gaan. Er is iemand anders die dat heel graag wil en die daar met al zijn krachten en verleidingen op aanwerkt... Wij laten ons misleiden en wij misleiden onszelf als wij denken dat de Here er de hand in heeft als wij het gevoel hebben dat wij ons bij een gemeente elders moeten aansluiten. De opdracht is niet alleen ‘beproeft de *geesten* of zij uit God zijn’, maar ook ‘beproeft jullie *gevoelens* of zij uit God zijn.’

Voor het doorvoeren van veranderingen is een bedding van heilige, kerkelijke betrokkenheid nodig, een innerlijke hechting die geworteld is in de liefde van Christus. Als deze er niet of te weinig is, heeft het weinig of geen zin om veranderingen te realiseren.

6. Gereformeerd

Voor alle duidelijkheid willen we onderstrepen dat wij het gereformeerde karakter van ons gemeente-zijn willen handhaven. Dit karakter verandert niet als wij gebruik maken van eigentijdse vormen. Het gaat bij het gereformeerde karakter met name om een theologisch verstaan van de boodschap van het Woord van God. We verwijzen naar wat hierover verwoord is in de nota 'Eén veelkleurige gemeente'.

Overgenomen uit de notitie 'Het heilige gebeurt' van de CHG (mei 2013)